

Місягіна І. М.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри перекладу та філології*

Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького

СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТАКТИКИ НЕАДЕКВАТНОСТІ

Анотація. У статті подано огляд основних способів реалізації тактики неадекватності. Обґрунтовані принципи їх виділення.

Ключові слова: комунікативна стратегія, комунікативна тактика, спосіб ухильності, неадекватність, тактика часткового блокування інформації.

Постановка проблеми. Багатогранність поняття ухильності спричинила неоднозначність тлумачення цього явища. Ухильність розглядається як: 1) вербальний засіб вираження обережності, уникнення відповідальності за надання інформації (К. Хайланд, Дж. Лакофф, І. Чізарова, Дж. Юл); 2) комунікативна тактика, що ставиться в ряд із тактиками згоди, незгоди (М.П. Чуріков) або досліджується в межах стратегії вираження незгоди, поряд із тактиками посилення на неможливість виконання прохання саме в цей час, відмови без будь-якої мотивації, затягування процесу надання відповіді тощо (С.М. Іваненко); 3) комунікативна стратегія (О.М. Ільченко, О.В. Пономаренко, А.В. Ярхо, О.В. Дмитрук, І.І. Морозова, Л.Б. Головаш, Ю.Б. Кузьменкова).

У зв'язку із специфікою стратегії ухильності в статті запропонований новий підхід до визначення тактик та способів її реалізації на основі експлуатації принципу Кооперації.

Дослідження ґрунтується на гіпотезі про те, що КСУ реалізується за умови порушення одного з постулатів або загального Принципу Кооперації, внаслідок чого відбувається відмова від кооперації («повна» ухильність) або блокування комунікації в заданому напрямку чи заданим способом («часткова» ухильність).

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. У статті аналізується комунікативна стратегія ухильності (КСУ), що вивчалася в рамках антропоцентричної парадигми сучасних лінгвістичних досліджень (Ю.М. Караулов, О.М. Лєонтєв, Н.Д. Арутюнова, Т.Г. Винокур, І.П. Сусов, І.П. Тарасова, В.В. Богданов, С.А. Сухих). Ця стратегія, яка спричинена особливостями національного характеру англійців та високою конвенційністю моделей поведінки в ситуації реалізації ввічливості, має особливе значення як об'єкт дослідження мовознавців-германістів.

Метою статті є проаналізувати основні способи реалізації комунікативної тактики (КТ) неадекватності як однієї з тактик стратегії ухильності.

Дослідження було проведено на матеріалі англомовних текстів Британського національного корпусу – розділ «Художня література» (<http://corpus.byu.edu/bnc/x.asp>), а також 1000 діалогічних блоків, виокремлених методом суцільної вибірки із текстів сучасної англомовної художньої літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. КТ неадекватності виокремлена на основі експлуатації мовцем Категорії Якості (не говори того, що вважаєш неправдою; не говори того, для чого ти не маєш достатніх підстав).

КТ неадекватності передбачає уникнення відповідальності за сказане завдяки маніпуляції певними інформаційними параметрами. Ця КТ використовується тоді, коли мовець знає правдиву інформацію, проте не бажає передати її адекватно та правильно (експлуатація постулату 1 Категорії Якості), або мовцю взагалі не відома достовірна інформація (експлуатація постулату 2 Категорії Якості).

Усі виокремлені способи цієї КТ ґрунтуються на твердженні, що під час передачі інформації мовець намагатиметься оформити своє висловлення так, щоб забезпечити себе від відповідальності за сказане.

Хоча інформація передається відносно необхідною кількістю, проте разом із нею мовець вживає певні мовні засоби, що «захищають» його комунікативний статус у разі необхідності, тобто під час виникнення загрози його пониження. Таким чином, втілення КТ неадекватності відбувається за допомогою таких способів: маніпулювання авторством на інформацію (6,77%), вказівки на спосіб сприйняття інформації (25,56%), накладання обмежень на інформацію (9,02%), вказівки на спосіб отримання інформації (18,05%) та модифікації ілюктивної сили висловлення (40,6%).

Лінгвістичні сигнали КТ неадекватності становлять найчисельнішу групу маркерів ухильності, оскільки максима якості інформації, маніпуляція якою є основою КТ неадекватності, звичайно реалізується в комунікативних актах, в яких метатекст домінує над самим тестом повідомлення, тобто є багато додаткових коментарів, «вплетених» безпосередньо у самий текст. Це робиться для того, щоб «замаскувати» реальний зміст повідомлення, забезпечити себе від відповідальності у випадку викриття того факту, що мовець є нещирим [3, с. 129].

Маніпулювання авторством на певну інформацію

Маніпулювання авторством здійснюється через дистанціювання від інформації або її персоналізацію.

Персоналізація інформації означає, що мовець наголошує на авторстві у створенні / передачі певних знань, проте разом із цим повідомляє, що не претендує на повну достовірність цієї інформації, оскільки вона може бути не зовсім правдивою у зв'язку з її суб'єктивністю.

Дистанціювання від інформації передбачає відмову мовця визнати свою співучасть / авторство в передачі / створенні певних знань. Мовець намагається уникнути ототожнення своєї особи з джерелом інформації і не несе відповідальності за її достовірність.

Спосіб маніпулювання авторством на інформацію втілюється через клас лексичних та синтаксичних засобів, що слугують вказівкою на джерело інформації. Під час реалізації КСУ мовець може як намагатися уникнути вказівки на джерело інформації (щоб уникнути відповідальності за сказане), так і, навпаки, наголосувати на ньому (щоб дистанціюватись від джерела інформації).

Опущення агенса в пасивних конструкціях використовується під час передачі чуток для уникнення відповідальності за достовірність інформації: «...вживання пасивних конструкцій постає як досить зручний засіб для передачі різного роду неправдивої інформації» [1, с. 32].

Безагентивний пасив призначений для створення враження об'єктивної нейтральності, скромності при викладі подій, дистанціювання від інформації [6, с. 20]. Безособові конструкції означають неповне знання, що є отриманим «з інших рук», таке, якому не можна повністю довіряти [4]:

«*She sounds remarkable. But why would Lucy and her brother have been arguing about her?*» *I shake my head. «I don't really know, but Lucy idealized Domina Chambers. We all did. It was thought that Lucy had an unhealthy obsession with her.» «It was thought? What do you think?» (C. Goodman. *The Lake of Dead Languages*, p.34).*

Мовець ухиляється за допомогою вживання пасивної конструкції (*It was thought*), що дає можливість уникнути вказівки на суб'єкт дії. Це робиться в тих випадках, коли мовець, для прикладу, не знає справжнього суб'єкта дії, не бажає його називати, вводить неправдиву інформацію і хоче уникнути відповідальності за свої слова, дистанціюватись від свого твердження тощо.

2. Модифікація ілюктивної сили висловлення

Суть цього способу полягає у використанні засобів зниженої категоричності для зменшення впливу на адресата, уникнення критики. Цей спосіб використовується мовцем тоді, коли йому треба повідомити певну інформацію (зазвичай недостовірну), проте зробити це некатегорично (наприклад, у формі запитання, використання майбутнього часу або висловлення припущення):

«*And the fake ID?*» *Reynolds licked her dry lips. «Ken worked some undercover over the years. This might be a souvenir of those days.» Reynolds knew this was a lie. And Anne Newman probably did too, she thought (D. Baldacci. *Saving Faith*, p. 273).*

Агент ФБР усвідомлює, що фальшивий ідентифікатор пов'язаний із нечесною діяльністю її колеги по роботі. Проте, щоб не образити почуття дружини, агент не відповідає чесно, ухиляючись від запитання, представляючи інформацію некатегорично.

Вказівка на суб'єктивний спосіб отримання інформації

Цей спосіб представляє ухиляння від відповідальності через вказівку на те, що знання були отримані за допомогою логічного виведення або припущення і не мають достатнього підтвердження фактами. Інформація, що повідомляється, ґрунтується не на знаннях, а на власних умовиводах, тобто є асертивною, а не фактивною.

Вказівка на суб'єктивний спосіб отримання інформації здійснюється через введення експліцитного модусу зі словами на позначення ментальної активності мовця (*I think, suppose, assume, presume, guess, conclude, forecast* тощо):

«*I told you they'd try to stop us.*» «*You didn't tell me they'd try to murder us, did you?*» «No, I guess I didn't» «You know damn well you didn't» (I. Johansen. *The face of deception*, p. 140).

У цьому прикладі КСУ реалізована за допомогою способу суб'єктивної інформації. Вираз *I guess* вжито мовцем для того, щоб наголосити на суб'єктивності цієї інформації і, відповідно, на її неповній достовірності.

Вважається, що експліцитний модус із дієсловами думки в прагматичному аспекті «може частково знімати відповідальність за тезу того, хто аргументує, оскільки використання експліцитного модусу такого типу додатково звертає увагу на те, що відповідний компонент смислу належить не до знань, а до думки мовця» [5, с. 43].

Вказівка на спосіб сприйняття інформації

Ухилитися від відповідальності можна також за допомогою вказівки на те, як саме необхідно сприймати надану інформацію: наближено, відносно, узагальнено тощо. Якщо мовець вказує, що кількісні / якісні параметри подані наближено, він звільняється від відповідальності за їх достовірність.

Вказівка на спосіб сприйняття інформації здійснюється через лінгвістичні засоби, які об'єднуються в групу апроксимативів [2; 9; 10]. Їх трактують як «лексичні одиниці із значенням «приблизність» [2, с. 28], або засоби вираження послаблення певної ознаки [7]. Їх зараховують до деінтенсифікаторів, які виражають значення «зниженого, зменшеного ступеня ознаки відповідного референта через порівняння його з іншим, в якому ця ознака представлена в найбільш концентрованому вигляді». Апроксиматори мають місце «у випадку неповної кореляції поверхневої та глибинної структур речення», їх присутність у поверхневій структурі свідчить про «розмитість глибинного рівня» [8, с. 60].

Апроксиматори є одними з найчисельніших засобів вираження ухильності. Вони несуть значне комунікативне навантаження, оскільки звільняють автора від відповідальності за достовірність кількісних показників інформації:

«*I'm sorry. It could have been a very serious wound. I didn't mean to make light of it. Did you get it in a battle?*» «Sort of,» *he hedged. «Sort of?» (J. Bonander. *Warrior Heart*, p. 258).*

У цьому випадку мовець описує ситуацію наближено; очевидно, це відбувається, щоб знизити категоричність висловлення та уникнути неприємної розмови.

Накладання обмежень на інформацію

За допомогою цього способу мовець указує рамки, в межах яких інформація, що ним надається, є істинною та правильною. Зазвичай, мовець, ухиляючись від відповідальності за інформацію, вказує на умову, що обмежує можливість виконання певної дії (якщо це буде можливо, ...), або обмежує кількість інформації, якою він володіє (наскільки мені відомо, ...). Це обмеження є для мовця «шляхом для відступу» в разі, якщо інформація виявиться недостовірною чи дія не буде виконана:

«*Have there been any reports of missing children?*» *he demanded. «Not that we are aware of» Bragg equivocated (BNC; ANL).*

У цьому прикладі мовець відповідає, обмежуючи свою відповідь тим, що інформація, яку він надає, є лише тією частиною об'єктивної інформації, яка йому відома, тобто існує ще частина, яка може бути невідома. Відповідно, мовець не бере на себе відповідальність за всю інформацію, а лише за її частину.

Висновки. Отже, КТ неадекватності передбачає уникнення відповідальності за сказане через маніпуляцію певними інформаційними параметрами. Втілення КТ неадекватності відбувається за допомогою таких способів: маніпулювання авторством на інформацію, вказівки на спосіб сприйняття інформації, накладання обмежень на інформацію, вказівки на спосіб отримання інформації та модифікації ілюктивної сили висловлення.

Перспективою дослідження може бути аналіз імпліцитних способів передачі інформації (натяку, евфемізмів, іронії тощо), які виражають ухиляння від повідомлення лише експліцитної інформації.

Література:

1. Болинджер Д. Истина – проблема лингвистическая / Д. Болинджер // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М., 1987. – С. 23–43.
2. Вязьмітіна, Н.В. Апроксиматори як лексичні засоби зниження категоричності висловлення / Н.В.Вязьмітіна // Синтаксис, семантика і прагматика мовних одиниць : [зб.наук.пр.] – К., 1992. – С. 28–33.
3. Клюев Е.В. Речевая коммуникация : [учеб. пособие для ун-тов и ин-тов] / [Е.В. Клюев]. – М., 2002. – 320 с.
4. Матвеев А.А. Модальность знания автора в публицистических текстах (на материале русского и английского языков) / А.А. Матвеев // Вісник Харківського державного університету. Серія : філологія. – Х., 2001. – № 520. – Вип. 33. – С. 243–247.
5. Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации. – М. : Наука, 1990. – 135 с.
6. Сонич Т.П. Грамматические средства выражения некатегоричного высказывания в современном немецком языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т.П. Сонич. – М., 1985. – 24 с.
7. Сущинский И.И. Средства выражения ослабления признака в современном немецком языке / И.И. Сущинский // Всесоюзная конференция «Проблемы вариативности в германских языках». – М., 1988. – С. 66–75.
8. Шкот И.Л. Апроксиматоры в современном английском языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И.Л. Шкот – М., 1990. – 23 с.
9. Aijmer K. «Sort of» and «kind of» in English conversation / Karin Aijmer // Studia Linguistica. – 1984. – V. 38, # 2. – P. 118–128.
10. Wachtel T. Pragmatic approximations / Tom Wachtel // Journal of Pragmatics. – 1980. – V. 4, # 3. – P. 201–211.

Мисягина И. М. Способы реализации тактики неадекватности

Аннотация. В статье подан обзор основных способов реализации тактики неадекватности. Обоснованы принципы их выделения.

Ключевые слова: коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, способ уклончивости, неадекватность, тактика частичного блокирования информации.

Misiagina I. Methods of inadequacy tactics implementation

Summary. The review of key methods of implementation of inadequacy is given in the article. The principles of their classification are substantiated.

Key words: communicative strategy, communicative tactics, methods of hedging, inadequacy, tactics of partial blocking of information.